

Intressant om blivande läkares världsbild

Ulla Josephson. **Världsbilden hos blivande läkare.** 98 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1996. Pris ca 235 kr. ISBN 91-44-60251-0.

Recensent: chefsöverläkare Jan Dock, psykiatriska sektorskliniken, Norrtälje sjukhus.

Patient-läkarrelationen har alltmer kommit i fokus, och betydelsen av ett lyssnande, empatiskt förhållningssätt med siktet på patientens behov värderas allt högre. Inom ramen för ämnet medicinsk psykologi och samhällsmedicin/medicinsk etik har nu i snart två decennier kunskapen om människans vanliga psykologiska reaktioner i samband med sjukdom, vård, handikapp och död lärts ut.

Genom aktiv studentmedverkan (problembaserad inlärning), återkommande handledd praktisk övning och seminarier under flera terminer (»strimman») integreras kunskaperna med ökade insikter som följd. Samtalskonsten har på de flesta kursorter tränats under en internatvecka, den så kallade Wretmarksveckan, uppskattad och högt utvärderad av studenterna.

Kursen i medicinsk psykologi brukar även innefatta etiska moment. Etik har ibland beskrivits som reflektion över vilka normer och värderingar som döljer sig bakom och visar sig i våra ord, handlingar och attityder.

Lämplig kursbok för »strimman»

Jag tycker det är etiskt motiverat att i läkarutbildningen – förslagsvis inom »strimma» – ämnet medicinsk psykologi – använda denna nya bok, som på ett pedagogiskt, lättöverskådligt och intresseväckande sätt behandlar världsbilden hos blivande läkare.

Författaren är en erfaren psykolog och pedagog (universitetslektor) inom ämnet medicinsk psykologi och har nu omarbetat sin doktorsavhandling »Life-view of medical students in Stockholm, Sweden», 1994. Boken är uppdelad i fyra delar. I den första klargörs en del teorier och begrepp, t ex det pluralistiska synsättet. Därefter be-

NYA BÖCKER

handlas tre världsbilder – en naturvetenskaplig, en evolutionistisk och en humanistisk. Författaren har inte haft för avsikt att ge någon mer uttömmande bakgrund, t ex idéhistorisk. I den tredje delen sammanfattas Kohlbergs studier kring moralisk utveckling, och författaren diskuterar några vanliga etiska problem med relevans för läkaren. Här finns rikligt material till diskussioner kring kärnområden såsom livskvalitet, prioriteringar, synen på självmord, individens ansvar, rättvisa.

Psykologiska och etiska frågor

I den avslutande delen sammanfattas avhandlingen, dvs 385 blivande läkares världsbild och deras syn på olika etiska påståenden. Dessa medicinare (termin 1, 5, 7 och 11) har jämförts med studenter i Linköping (termin 1 och 6), medicinska forskare (anatomi och histologi) samt ett slumpmässigt urval allmänläkare. Läs och ta del av resultaten! Genom att enkäten rörande bl a livsåskådningsfrågorna finns med tror jag inte att den reflekterande läsaren lämnas oberörd!

Författaren betonar hur viktigt det är för läkaren att känna till »innehållet i olika sätt att se på världen och att kunna växla mellan fler perspektiv». Författaren exemplifierar hur kunskapen om olika psykologiska försvarsmekanismer kan användas i kliniskt arbete.

I den omfattande referenslistan saknar jag två värdefulla böcker av den danska filosofiprofessorn Uffe Juul Jensen (»Sygdomsbegreper i praksis» och »Moralisk ansvar och men-skesyn»).

Från en intressant enkätundersökning, utförd vid Karolinska institutet av författaren tillsammans med Dick Mårtensson (1993), hämtas att studenter av idag är mer intresserade av psykologiska och etiska frågor än tidigare.

Författaren konkluderar att studenterna måste få fler möjligheter att diskutera etiska och även filosofiska frågor.

Bra underlag för seminarier

Denna bok är alldeles utomordentlig som ett stimulerande underlag för seminarier och smågruppsarbeten – gärna interdisciplinärt återkommande

under hela utbildningen inom ramen för »strimma»-ämnet medicinsk psykologi.

Den bör kunna vara till stöd för kliniskt verksamma lärare och handledare. Den kan även med fördel användas på ett likartat sätt i undervisningen på andra vårdlinjer.

En förstärkt utbildning kan resultera i en ökad medvetenhet i dessa frågor. Därför är en sådan satsning etiskt motiverad!

Detta en liten bok, och många kliniskt väsentliga problemområden önskar jag skulle ha fått mer utrymme. Med tanke på författarens långa undervisningserfarenhet och uppenbart välskrivande sätt hopas jag på en fortsättning – kanske en lärobok i medicinsk psykologi och etik? •

Vaccination mot graviditet – framtidens p-metod?

Ove Nilsson, Ragnar Mattsson, eds. **Frontiers in endocrinology. Immunokontraception.** Vol 12. 280 sidor. Rom: Ares-Serono Symposia Publications, 1995. ISBN 88-85974-21-X.

Recensent: docent Ian Mil-som, kvinnokliniken, Östra sjukhuset, Göteborg.

Intresset för forskning om nya kontraktiva metoder baserade på immunologiska principer har ökat på senare tid. Vacciner mot humant koriongonadotropin och mot obefruktade ägg och sädesceller har testats i olika djurmodeller och även på människor. Denna typ av forskning bedrivs av vetenskapsmän från vitt skilda ämnesområden, såsom immunologer, gynekologer, reproduktionsbiologer, mikrobiologer och onkologer. För att öka utbytet av idéer mellan dessa olika intressegrupper arrangerades på initiativ av B Ove Nilsson ett symposium i Uppsala, där en rad ledande internationella experter samlades för att gemensamt diskutera och utbyta erfarenheter om immunokontraception. Denna bok är en samling av de enskilda presen-

tationer som framfördes under symposiet.

Vaccin mot cancer, STD och graviditet

Olika vaccinationsprogram har använts framgångsrikt för att bekämpa infektionssjukdomar sedan några decennier. De immunologiska principerna som tidigare användes för att bekämpa vanligt förekommande infektioner testas nu i cancerforskning och i försök att tämja den växande befolkningsexplosionen samt i bekämpning av sexuellt överförbara sjukdomar (STD). Symposiet förde samman intresserade experter som beskrev problem och svårigheter associerade med bildandet av vacciner mot graviditet, sexuellt överförbara sjukdomar och cancer.

Fördelar med vaccination

I boken beskrivs vetenskapliga försök att utveckla vacciner mot bl a specifika glykoproteiner på spermens yta, äggets zona pellucida och mot humant koriongonadotropin.

Flera av författarna poängterar att det finns potentiella fördelar med immunologiska kontraktiva metoder jämfört med konventionella preventivmetoder, t ex inga metabola, endokrina eller menstruella biverkningar, ingen inverkan på sexualitet och oberoende av koitus, lätt distribuerade och med möjlighet till en förbestämd effektduration.

Kliniska samband i forskningen

Det finns ett viktigt kliniskt samband mellan behovet av antikonception och STD-bekämpning. Det är därför ett välkommet inslag i boken att flera av författarna beskriver sin forskning för att få fram vacciner mot sexuellt överförbara sjukdomar. Studier hade gjorts bl a på frivilliga kvinnliga försökspersoner med syftet att jämföra de genitala slemhin-nornas lokala immunförsvar efter lokal intravaginal eller oral vaccination. De preliminära resultaten indikerade att lokal immunitet mot genitala infektioner kunde induceras även med intravaginal vaccination.

Hög vetenskaplig kvalitet

Boken beskriver huvudsakligen den senare tidens utveckling av immunologiska kontraktiva metoder och är av hög vetenskaplig kvalitet. De immunologiska kontraktiva tekniker som beskrivs i boken

finns ännu inte i kliniskt bruk och utgör snarare en framtidsvision av vad dessa tekniker möjligen kan erbjuda framöver. Boken fordrar dessutom mer ingående kunskap inom immunologi än vad en gynekolog eller annan kliniskt verksam kollega normalt besitter. Dessa faktorer tillsammans gör att boken lämpar sig mer för den intresserade experten inom detta specifika ämnesområde. •

Äntligen en statistikbok för kliniker!

Harvey Motulsky. **Intuitive biostatistics**. 386 sidor. New York-Oxford: Oxford University Press, 1995. Pris ca 440 kr. ISBN 0-19-508607-4.

Recensent: med dr Ejda Hasslar, distriktsläkare, Allmänmedicinska enheten, NVSO, Borgmästarvillan, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

Boken är skriven i förvisningen om att statistisk analys bäst handhas av statistiker och/eller datorer. Däremot bör var och en som läser vetenskaplig litteratur kunna förstå statistiska resonemang och inte bli förlädd av statistiskt nonsens. För den som planerar egna studier är det också av värde att känna till mer avancerad statistik för givande samtal med statistisk rådgivare.

Författaren använder sig, förutom av konstruerade exempel, av ett tjugotal artiklar från »New England journal of medicine» 1993–1994 för att belysa olika statistiska mått och tester. Artiklarna rör allt ifrån behandling av småbarnsdiarré i u-land till utvärdering av samband mellan insulin-känslighet och fettsyror i skelettmuskulaturens fosfolipider. Boken motsvarar högt ställda förväntningar på stringenta analyser av olika typer av material. Relevant matematik finns med i avsnitt märkta med asterisk.

Förutom elementär statistik finns bl a avsnitt om tolkning av överlevnadskurvor, design av kliniska studier inklusive val av gruppstorlek och genomgång av avancerade statistiska metoder.

Sensitivitet och specificitet

Ett laboratorieprovs sensitivitet och specificitet blir betyd-

ligt lättare att förstå sig på efter genomläsning av ett kapitel om laboratoriediagnostik av akut intermittent porfyri. Författaren visar hur exakt samma sensitivitet och specificitet ger helt olika sannolikhet för att identifiera sjuka i allmän befolkning, bland syskon till sjuka eller hos personer med klinisk misstanke om sjukdomen (0,22 procent, 96 procent respektive 85–94 procent av de positiva svaren i exemplet är sant positiva).

Signifikansnivå

Typ 1-fel och typ 2-fel liknas vid att fälla en oskyldig respektive fria en skyldig vid rättegång. Författaren kommenterar att signifikansnivån alltför ofta slentrianmässigt sätts till 0,05 i stället för att väljas. Han visar varför man bör välja signifikansnivå med omtanke genom ett exempel från ett Fas-III-test vid klinisk läkemedelsprövning. Endast om ett visst test ger ett signifikant resultat skall arbetet med substansen gå vidare.

Följden av ett typ-1-fel blir att en del patienter får en verkningslös medicin. Följden av ett typ 2-fel blir att ett bra läkemedel inte kommer ut på marknaden. Av medicinska skäl (men kanske inte ekonomiska) bör typ 1-felet minimeras, och förslagsvis sätts signifikansnivån till 0,01. Om läkemedlet är mot en svår sjukdom, för vilken ingen bot finns, är risken att några sjuka får verkningslös medicin försumbar jämfört med chansen att få fram ett effektivt läkemedel. Signifikansnivån kan sättas = 0,10, eftersom risken att göra ett typ 2-fel bör minimeras.

Styrka

Om en undersökning har låg teststyrka (power) kan inga slutsatser dras av en negativ studie. Författaren utgår från en artikel om värdet av prenatalt ultraljud för att förhindra förlösningskomplikationer och visar att om den sanna riskreduktionen är 25 procent kommer nästan alla studier av denna storlek att ge signifikant resultat. Om riskreduktionen vore 5 procent skulle däremot endast var tionde studie ge signifikant resultat.

Kanske främst för forskare

Boken är intellektuellt njutbar för den som vill fördjupa

sig i hur ett vetenskapligt material bör presenteras. Den visar tydligt hur litet matematiska formuler betyder jämfört med initierat, medicinskt, logiskt tänkande. Den som vill kunna följa författarens uppmaning att bli en kunnig statistikamator får dock räkna med att lägga ned mycken tid innan han/hon kan känna sig säker på att kunna föra ett bildat samtal med en fackstatistiker om egna projekt eller själv kunna slå ned på felaktigheter i andras arbeten. •

Humanistisk gestaltning av medicinska problem

Ingrid Gottfries, Bodil E B Persson, red. **Humaniora och medicin**. 312 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1996. Pris ca 390 kr. ISBN 91-44-61591-4.

Recensent: allmänläkare Ulla Söderström, Axlagården, Umeå.

1992 hölls i Danmark en konferens om humanistisk hälsoforskning på nordisk nivå. Några av de svenska deltagarna skrev efteråt artiklar i »Läkartidningen» och »Allmänmedicin».

Utifrån dessa artiklar har föreliggande antologi sammanställts. Syftet med boken är att den skall spegla humanioras sätt att gestalta medicinska frågeställningar och problem. Boken är tänkt som lärobok för läkarstuderande och andra vårdstuderande.

Bredden imponerar

I humanistisk forskning studeras hälsa och sjukdom som kulturella fenomen, vården och omsorgen som historisk och social verklighet, den medicinska vetenskapen som kunskapssystem. Sådan forskning bedrivs idag inom ett flertal humanistiska ämnesområden. Bokens femton författare är verkamma inom ämnesområden som etnologi, socialantropologi, sociologi, historia, medicin. Ämnesområdena spänner i geografien från indianfolk på Guatemala över tibetansk medicin till sjukdomsuppfatt-

ningar i Tornedalen – i tiden från medeltid till våra dagar.

Styrkan i den här antologin finns i bredden, de många olika utgångspunkter från vilka ljus kastas över dagens medicinska verklighet.

Här finner man dock också bokens svaghet: jag tycker att den är alltför splittrad och ibland är det svårt att relatera ämnet till aktuell läkekonst i Sverige. Som alltid när det gäller en bok med många författare, lyckas dessa också i olika hög grad förmedla sitt budskap till läsaren.

Sjukvården i ett vidare perspektiv

Vad är då avsikten med en sådan här bok? En av författarna, Rolf Ahlén, har skrivit om humanioras plats i medicinen. Han menar att humaniora bidrar till »kunskaper, insikter, tankeverktyg som underlättar kritisk reflektion som ger distans till och perspektiv på den verksamhet i vilken man själv är indragen». Humanistiska synsätt skärper »seendet för detaljer och för det unika utan att förlora det allmänna ur sikt» och bidrar till att man kan »se mångtydighet och motsägelsefullhet i det kliniska skedet och få en rikare och mer sammansatt bild av människan».

Jag tycker att han uttryckt det på ett bra sätt och jag kan bara hålla med honom.

Med den här boken görs ett försök att sätta in dagens sjukvård i ett kulturellt sammanhang, att få oss att se det vi gör i ett större perspektiv. Den kan bidra till insikt om att vetenskapsområden utanför vårt eget faktiskt kan ha något att säga oss om oss själva, något som vi kanske borde lyssna på.

Boken bör kunna ha en plats i läkarutbildningen men kan också med behållning läsas av läkare med många år i yrket. •